

STRATEGISK GRANSKING

Petter Gottschalk

STRATEGISK GRANSKING

Mistanke om økonomisk kriminalitet

CAPPELEN DAMM AKADEMISK

© CAPPELEN DAMM AS, Oslo, 2021

Denne boken ble første gang utgitt av Krutt Forlag i 2013

ISBN 978-82-02-69992-2

1. utgave, 1. versjon 2021

E-utgaven baserer seg på 1. trykte utgave, 978-82-02-58352-1,
Cappelen Damm Akademisk 2018

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med forlaget er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Illustrasjoner: Ove Olsen

Omslagsdesign: Borghild Marie Fallberg, Cappelen Damm

Sats og ombrekking: [Bøk Oslo AS](#)

Elektronisk tilrettelegging: [Bøk Oslo AS](#)

www.cda.no

akademisk@cappelendamm.no

Cappelen Damm AS er sertifisert iht. FSC®, PEFC og Miljøfyrtårn.



Forord

Jeg hadde i mange år beskjeftiget meg med politietterforsking da jeg begynte å interessere meg for gransking som gjennomføres av konsulenter fra globale revisjonsfirmaer og lokale advokatfirmaer. I likhet med politietterforskere skal granskere rekonstruere hendelser og hendelsesforløp.

Den første boken om gransking ga jeg ut på mitt eget forlag Krutt i 2013. Fjerde utgave av boken kom ut i 2017. Da jeg spurte Cappelen Damm Akademisk om de ville overta utgivelsen, fikk jeg positivt svar. Mitt håp er dermed at forlagets kompetanse vil kunne bidra til at boken når ut til mange flere lesere fremover!

Oslo, november 2017
Petter Gottschalk

Kapitteloversikt

Innledning.....	13
1 Granskingsvitenskap	17
2 Eksempler på gransking	47
3 Tilgjengelige granskingsrapporter	95
4 Strategisk gransking	111
5 Informasjonsstrategi	123
6 Kunnskapsstrategi	145
7 Metodestrategi	169
8 Konfigurasjonsstrategi.....	217
9 Systemstrategi.....	235
10 Evaluering av gransking	251
11 Kriterier ved evaluering	283
12 Telenor gransket av Deloitte	303
13 DNB gransket av Hjort	317
14 Nordea gransket i Sverige	335
15 Grimstad kommune gransket av BDO	351
16 Enda flere granskinger	365
17 Evalueringer fra studenter	391
18 Søkelys på gransking	407
Litteratur	453
Stikkordregister	477

Innhold

Forord	5
Innledning.....	13
1 Granskingsvitenskap	17
Behov for gransking.....	17
Politiets etterforskning.....	19
Fagområdet gransking	22
Intern eller ekstern gransking	24
Gransking – Etterforskning – Graving.....	26
Politiets avhørsmetodikk.....	33
Granskere skal ikke dømme	35
Lovhjemlet gransking	39
2 Eksempler på gransking	47
Fengselsstraff etter ekstern gransking.....	48
Fengselsstraff etter intern gransking.....	67
Siktelse etter ekstern gransking.....	71
Siktelse etter intern gransking.....	73
Mistanke etter ekstern gransking.....	73
Mistanke etter intern gransking	92
3 Tilgjengelige granskingsrapporter	95
45 norske granskingsrapporter.....	95
Mandater for granskinger	97
Konklusjoner ved granskinger.....	101
Konsekvenser etter granskinger	106
4 Strategisk gransking	111
De fem strategiene.....	112
Krav til strategi.....	113
Rammeverk for strategi.....	115
Utvikling av strategi.....	118

5	Informasjonsstrategi	123
	Personbaserte informasjonskilder	124
	Stedsbaserte informasjonskilder	127
	Arkivbaserte informasjonskilder	130
	Teknologibaserte informasjonskilder.....	132
	Varsleren som informasjonskilde	135
	Informasjonsinnhold og kildekritikk	140
	Informasjonsverdi og kvalitet.....	143
6	Kunnskapsstrategi	145
	Kjennetegn ved kunnskapsarbeidere	146
	Kunnskap i analysearbeidet.....	148
	Kunnskapskategorier i gransking	151
	Kunnskapsnivåer i gransking.....	157
	Teoretisk kriminalitetskunnskap.....	161
	Kunnskapsbehov ved gransking.....	162
	Perspektiver på kunnskapsarbeid.....	165
7	Metodestrategi	169
	Håndtering av informasjonskilder	169
	Personorientert gransking	171
	Avhørsmetodikk i politiet	176
	Løgn som utfordring	179
	Stedsorientert gransking	183
	Arkivorientert gransking	185
	Teknologiorientert gransking.....	187
	Innsamling av bevis	194
	Rettskildelære for tolking	198
	Innholdsanalyse for tolking	201
	Bruk av ulike metoder	203
	Politiets inngripende metoder	205
	Filming i skjul	211
8	Konfigurasjonsstrategi.....	217
	Verdiverkstedet som arbeidsform.....	218
	Fem hovedaktiviteter i verdiverkstedet	219
	Generelle kjennetegn ved verdiverkstedet.....	226
	Sammenligning av verdikonfigurasjoner.....	232
9	Systemstrategi.....	235
	Vekstmodell for systemer	236
	Informasjon inn i systemer	237
	Kunnskapsstøttesystemer	242

Kunnskapsstøtte fra systemer	245
Informasjonssikkerhet	248
10 Evaluering av gransking	251
Systematisk vurdering	251
Opplegg for evaluering	254
Informanter ved evaluering	258
Modenhetsmodell for gransking	262
Anvendelse av modenhetsmodellen	266
Bedømmelse av granskinger	272
BI-studenters evalueringer	276
Rammeverk for evaluering	279
11 Kriterier ved evaluering	283
Utgangspunktet for gransking	284
Arbeidsprosessen ved gransking	286
Arbeidsresultatet etter gransking	288
Oppfølgingen etter gransking	289
Den juridiske kvaliteten på gransking	291
Ressursforbruket ved gransking	293
Det etiske nivået på gransking	294
Samfunnsansvaret ved gransking	296
Evalueringsrapporten om gransking	297
Sammendrag av evalueringskriterier	298
Uskyldig inntil det motsatte er bevist	300
12 Telenor gransket av Deloitte	303
Mandatet for granskingen	303
Beskrivelse av granskingen	304
Drøfting av granskingen	306
Ny gransking i Asia	311
Telenor-styret byttes ut	314
13 DNB gransket av Hjord	317
Mandatet for granskingen	319
Beskrivelse av granskingen	324
Drøfting av granskingen	325
Fort Hjord for DNB	331
Konsekvenser etter gransking	332
14 Nordea gransket i Sverige	335
Wærsted styreleder i Telenor	336
Omtale av Wærsted i media	337

Beskrivelse av granskingen	339
Wærsteds svar på kritikken	340
Reaksjoner på Wærsteds svar	345
Formuesforvaltning for de rike.....	347
Tiltak etter granskingen	349
 15 Grimstad kommune gransket av BDO	351
Mandatet for granskingen	351
Gjennomføringen av granskingen	352
Oppfølging av granskingen	354
Ny runde med gransking	356
Datatilsynet mot gransking av e-post	359
Rådmannens initiativ	362
 16 Enda flere granskinger	365
Drammen kommune gransket av Deloitte	365
Politiets utlendingsenhet gransket av KPMG	369
Tjøme kommune gransket av BDO.....	377
 17 Evalueringer fra studenter	391
Deloitte's gransking av byggesak i Drammen	393
Hjorts gransking av DNB i skatteparadis.....	394
Deloitte's gransking av Telenor i VimpelCom	395
KPMG's gransking av Politiets utlendingsenhet	396
Min kronikk i Klassekampen.....	398
Studentenes modenhetsmodeller.....	400
Statistisk analyse av studentenes evalueringer.....	403
 18 Søkelys på gransking	407
Granskingsinstituttet som ordning.....	409
Hemmelighold overfor allmenheten.....	418
Hemmelighold overfor politiet.....	425
Teori om svarteper ved gransking.....	429
Prinsipper for regulering av gransking	438
 Litteratur	453
 Stikkordregister	477

Innledning

Gransking handler om å rekonstruere en hendelse eller et hendelsesforløp. Granskere skal finne svar på hva som skjedde, hvordan det skjedde, hvem som gjorde hva, og hvorfor det skjedde. Eller de skal finne svar på hvorfor noe *ikke* skjedde. Granskere skal finne svar på ubesvarte spørsmål om aktører, handlinger og steder.

Strategisk gransking handler om å benytte strategier for å komme til bunns i en sak. Informasjonsstrategi går ut på å velge informasjonskilder som kan opplyse saken. Granskere kan snakke med varslere, vitner og mistenkte. Granskere kan søke i dokumenter, e-post og sosiale medier. Granskere kan analysere regnskaper og innholdet i databaser.

Kunnskapsstrategi går ut på å velge kompetanse som kan lykkes med granskingen. Kompetanse innen samtaleteknikk, innholdsanalyse, organisasjonsforståelse, finans, regnskap og kriminologi er ofte avgjørende for å kunne rekonstruere en hendelse eller et hendelsesforløp ved mistanke om økonomisk kriminalitet.

Konfigurasjonsstrategi går ut på å velge arbeidsform, der man har valget mellom den sekvensielle verdikjeden eller det iterative verdiverkstedet. I verdiverkstedet er første primæraktivitet å forstå problemstillingen før man identifiserer alternative fremgangsmåter og velger de best egnede handlingsalternativene for situasjonen.

Metodestrategi går ut på å velge fremgangsmåte og oppførsel som kan være egnet i granskingen. Oppførsel er viktig i intervjuer, der man kan velge mellom samarbeid eller konfrontasjon. Oppførsel er viktig i forhold til tankestil, der nysgjerrighet, kreativitet og et åpent sinn kan være avgjørende for å lykkes.

Systemstrategi går ut på å velge digitale løsninger i kartlegging og analyse. Digitale løsninger omfatter bruk av informasjonsteknologi både i virksomheten som blir gransket og i virksomheten som granskerne tilhører. Granskerne søker og sammenstiller data i den granskede virksomheten og lager analyser og presentasjoner i den granskende virksomheten.

Denne boken presenterer de fem strategiene for strategisk gransking og drøfter disse i omtalen av flere granskingsrapporter.

Gransking er en privat form for etterforskning. Mens detektiver i politiet gjennomfører etterforskning ved mistanke om økonomisk kriminalitet,

gjennomfører granskere fra revisjonsfirmaer, konsulentfirmaer og advokatfirmaer gransking ved mistanke om økonomisk kriminalitet. Ofte har politiet verken interesse eller ressurser til å etterforske mistanker om økonomisk kriminalitet. Ofte ønsker virksomheter å unngå politiets oppmerksomhet. Offentlige og private organisasjoner engasjerer granskere som blir betalt for å undersøke saken og levere en granskingsrapport som er oppdragsgivers eiendom. Svært mange granskinger blir holdt hemmelige, der granskingsrapportene aldri blir offentliggjort.

Denne boken gir et innblikk i granskeres verden ved å presentere granskinger der det var mulig å oppspore granskingsrapporter. Kjente granskinger i nyere tid omfatter Telenor i VimpelCom-korrupsjonen, DNB og Nordea i Panama Papers, innkjøpssaken i Grimstad kommune, byggesaker i Drammen kommune, ledelsen i Politiets utlendingsenhet og byggesaker i Tjøme kommune.

Denne boken gir ingen innføring i økonomisk kriminalitet. Ved behov kan man lese min bok *Økonomisk kriminalitet – Ledelse og samfunnsansvar*, 2. utgave, på Cappelen Damm Akademisk forlag. I den boken blir også gransking introdusert, der mistanke om økonomisk kriminalitet blir analysert ved hjelp av bekvemmelighetsteori. I den boken gjengis alle relevante paragrafer fra straffeloven som gjelder bedrageri, skattesvik, uriktig selskapsinformasjon, svik og krenkelse, korrupsjon, økonomisk utroskap, regnskapsovertredelse og hvitvasking.

Denne boken konsentrerer seg om fremgangsmåter ved gransking og eksempler på gransking. I tillegg beskjeftiger denne boken seg med evaluering av gransking. Evaluering handler om å bedømme utgangspunktet for granskingen, arbeidsprosessen, arbeidsresultatet og oppfølgingen etter gransking. Både kapittel 10 og kapittel 11 beskjeftiger seg med kriterier for å bedømme granskinger.

Før disse kapitlene er granskingsvitenskap blitt introdusert i kapittel 1, eksempler på gransking blitt presentert i kapittel 2, oversikt over tilgjengelige granskingsrapporter vist i kapittel 3 og de fem strategiområdene ved strategisk gransking beskrevet i kapittel 4–9.

Gransking av Telenor, DNB, Nordea, Grimstad kommune, Drammen kommune, Politiets utlendingsenhet og Tjøme kommune beskrives i kapitlene 12–16.

Ved Handelshøyskolen BI er «Ledelse og økonomisk kriminalitet» et valgfag. I vårsemesteret 2017 var det 320 studenter som tok faget. Eksamen gikk ut på å evaluere en granskingsrapport. I kapittel 17 gjengis studentenes evalueringer.

Kapittel 18 avslutter denne boken med et kritisk søkelys på gransking. Der foreslås en rekke prinsipper for regulering av granskingsbransjen:

1. Informasjonsstrategi: Hvilke informasjonskilder er tilgjengelige for gransking, og hvilke informasjonskilder vil gi størst effekt med hensyn til å opplyse saken?
2. Kunnskapsstrategi: Hvilke kunnskapsområder trenger man å beherske for å lykkes med granskingen?
3. Metodestrategi: Hvilke fremgangsmåter benytter man for å belyse og oppklare saken?
4. Konfigurasjonsstrategi: Hvordan gjennomfører man granskingen ved bruk av primæraktivitetene i verdiverkstedet som verdikonfigurasjon for undersøkelsen?
5. Systemstrategi: Hvilke informasjonssystemer trenger man tilgang til i form av IT-støttet kunnskapsarbeid?

Granskingsvitenskap

Gransking går ut på å beskrive faktiske forhold innenfor et bestemt tema eller mandat. Utredningen eller undersøkelsen har som formål å finne ut av et bestemt saksforhold. Gransking handler om å avdekke relevante fakta. Målet er å fremskaffe de faktiske og relevante opplysningene og beskrive disse slik at ansvarlige personer kan fatte best mulig beslutning om hvilke konsekvenser saken skal få (Grimstad, 2015).

Når en virksomhet vil undersøke faktum, årsaker og ansvarsforhold til en hendelse eller unnlatelse, kan undersøkelsen gjennomføres som en gransking. Gransking har elementer av etterretning, etterforskning og analyse i seg, som vi kjenner fra politiarbeid. Kjennetegn som preger undersøkelser hvor betegnelsen gransking blir brukt, er at den eller de som utfører granskingen, skal klarlegge faktum og årsaker, foreslå nødvendige systemendringer og konkludere basert på rettsregler eller etiske normer i en gitt sak.

BEHOV FOR GRANSKING

De senere årene har man sett en økende bruk av gransking i form av utredning av økonomiske misligheter. Denne granskingsformen – som først og fremst foregår i offentlige og private bedrifter – tar sikte på å avdekke sviktende internkontroll og eventuelle økonomiske misligheter som korrupsjon, underslag, skatteunndragelser og andre former for økonomisk kriminalitet. Slike granskinger gjennomføres ofte som en del av ordinær

eller ekstraordinær revisjon, eller som egne utredninger gjennomført av private advokatfirmaer, revisjonsforetak, konsulentselskaper og andre rådgivningsfirmaer. Gransking undersøker interne forhold i en virksomhet eller forhold mellom virksomheter. Resultatet av en gransking presenteres i en granskingsrapport, og granskingsrapportens funksjon er å bidra til å kaste lys over en uoversiktlig materie, som er kontroversiell i en eller annen form (Trygstad, 2009).

De fleste virksomheter opplever fra tid til annen uønskede hendelser. Normalt håndteres slike ved at man internt undersøker hva som har skjedd, vurderer hva som bør gjøres, og gjennomfører tiltak. I enkelte tilfeller finner imidlertid virksomheter det nødvendig å engasjere utenforstående til å utføre undersøkelsene, eksempelvis fordi spesialkompetanse er nødvendig. Da tas det gjerne kontakt med aktuelle ressurspersoner man kjenner til eller har fått anbefalt. Det utarbeides også et mandat som beskriver hvilket faktum man ønsker å få undersøkt, hvilke vurderinger man ønsker skal foretas, og hvilken tidsfrist som gjelder for gjennomføringen av oppdraget (Bay, 2009).

Granske kommer av ordet grann som betyr tydelig, hvor det å granske handler om å undersøke, saumfare, gå grundig igjennom og undersøke vitenskapelig. Med vitenskapelig menes blant annet at fremgangsmåten er transparent, slik at andre vil komme frem til samme resultat ved like forutsetninger.

Begrepet gransking har ikke noe entydig rettslig innhold, og flere ulike former for undersøkelser med ulikt siktemål har vært omtalt som granskinger. I straffeprosessloven brukes gransking om undersøkelser i forbindelse med en rettssak for å få klarlagt faktiske forhold. Tidligere ble tilsvarende undersøkelser i sivile saker også omtalt som granskinger. I den nye tvisloven er imidlertid gransking erstattet med ordet bevisundersøkelse (NOU, 2009).

Vanligere er det ifølge NOU (2009) å bruke ordet gransking om undersøkelser utenom domstolene for å få klarlagt et hendelsesforløp og eventuelle ansvarsforhold. Her er aksjeloven av 1997 kapittel VI om gransking et godt eksempel. Lovbestemmelsene regulerer i korte trekk en aksjonærs adgang til å igangsette gransking av selskapet. Granskingsforslaget må fremmes på generalforsamling, og det kreves tilslutning av minst en tidel av aksjekapitalen for å kreve tingrettens kjennelse om at gransking skal iverksettes. Dersom tingretten finner at det foreligger saklig grunn for kravet, skal de oppnevne én eller flere granskere som skal gjennomføre granskingen og avgi en skriftlig beretning om granskingen til tingretten.

Gransking iverksettes ofte som et ledd i en bearbeiding av et saksforhold som er uklart, omstridt og følelsesladet. Gransking skal bidra til avklaring ved å klarlegge faktum, hendelsesforløp og årsaker. Granskingen skal ikke

ta stilling til lovbrudd. Granskere skal derfor ikke bedømme handlinger i et strafferettslig perspektiv. Granskere kan derimot bedømme handlinger som kritikkverdige, at de er brudd på regler eller rutiner, og at de er etisk uakseptable.

Generelt benyttes gransking til å forbedre virksomhetsstyring, skaffe beslutningsunderlag for styre og ledelse, dekke behovet for kunnskap og innsikt og være føre var. Men gransking kan også være utløst av behov for å roe ned situasjonen, for å holde noe skjult, for å sikre omdømme og eventuelt for å oppnå senere strafferabatt.

Ofte er det ikke behov for gransking, fordi faktum fort blir kjent. Da det ble knyttet mistanke om rolleblanding, la administrerende direktør i Oljefondet, Yngve Slyngstad, frem en komplett liste over alle sine aksjeinvesteringer. Av aksjene Slyngstad eide, hadde Oljefondet også investert i RCCL og Golar LNG (Barstad og Bjørnstad, 2014; Langaard og Teigen, 2014).

Våren 2014 slapp norske Se og Hør å bli gransket. Tre ansatte fikk sparken etter granskingen av danske Se og Hør. Den norske utgaven ble også vurdert lagt under lupen. Dansk politi tok ut flere siktelser. Granskingen ble gjennomført av den danske advokaten Henrik Stagetorn. Hva granskerne kunne funnet her i landet, er derfor et åpent spørsmål. Granskerne fant ulovlig overvåking av kredittopplysninger og flybestillinger i regi av Se og Hør i Danmark. Men mandatet til granskerne omfattet ikke norske Se og Hør (Lohne og Tobiassen, 2014). Spørsmålet er da om norsk politi tar et selvstendig initiativ i en slik sak, når det står i Dagens Næringsliv at personer i Se og Hør i Danmark er blitt siktet av dansk politi.

Men i juni 2014 bestemte det danske politiet seg for å etterforske et notat om Se og Hørs arbeidsmetoder i Norge. Dermed ble det norske kjendisbladet dratt inn i Nordens største medieskandale. Politiinspektør Bent Isager-Nielsen ved Københavns Vestegns Politi uttalte at det var et ualminnelig interessant notat (Tjersland og Madsen, 2014).

POLITIETS ETTERFORSKING

Både offentlig og privat gransking kan være begrenset av politiets enerett på etterforskning. Straffeprosessloven sier at etterforskning iverksettes og utføres av politiet. Politibegrepet sikter til at det er embetsmenn og tjenestepersoner med påtalekompetanse som kan beslutte at etterforskning skal iverksettes, og som leder etterforskningen. Etterforskningsbegrepet knytter seg primært til om formålet er å avdekke om det har funnet sted en straffbar handling og avklare om vilkårene for straff foreligger. Hvis man kan svare ja her, er virksomheten som regel etterforskning (Giertsen, 2008).

Lederen for granskingsenheten i PwC, Pål Kulø Lønseth, sa følgende om forholdet til politiets etterforskning (Eriksen, M.R., 2013: 14):

Granskere skal ikke være politi, og de må ta hensyn til at Økokrims jobb ikke blir spolert og vanskeliggjort. Og jeg mener at granskere har en viktig oppgave i dag, ved at høykompetente folk kan komme inn og forebygge uheldige og uønskede hendelser, og bistå bedrifter som ikke vet om noe kriminelt har skjedd før det eventuelt går en anmeldelse.

Lønseth ga dette som svar da Eriksen (Eriksen, M.R., 2013) i Dagens Næringsliv innledet med at Økokrim ved flere anledninger har advart om at private granskere kan ødelegge for etterforskningen ved at bevis blir ødelagt, forklaringer samordnet og vitner utmattet før politi og Økokrim rekker å starte arbeidet. Lønseth sa han hadde registrert disse oppslagene, men at granskeres rolle aldri var et tema da han var statssekretær frem til valget høsten 2013.

Giertsen (2008: 93) drøfter spørsmålet om i hvor stor grad bestemmelsen i straffeprosessloven kan være en sperre for både offentlige og private granskingsoppdrag:

For det første kan et offentlig organ eller et privat subjekt være i en situasjon hvor man har en større eller mindre grunn til å tro at virksomheten kan være fornærmet strafferettslig. Et behov for å bringe klarhet vil dermed oppstå [...]

For det andre kan en gransking iverksatt av vedkommende offentlige organ eller private subjekt føre til at saken blir bedre forberedt hvis den blir anmeldt [...]

For det tredje er forskjeller mellom straffeprosessuell etterforskning og en gransking at (1) tvangsmidler kan anvendes i en etterforskning, og (2) at avslutningen av en etterforskning har rettsvirkninger i form av henleggelse, utferdigelse av forelegg eller tiltalebeslutning [...]

Hvis politiet derimot igangsetter etterforskning, er det grunn til å være varsom med gransking samtidig. Når politiet etterforsker, blir de enkelte etterforskningsskrittene bestemt av reglene i straffeprosessloven og påtaleinstruksen. Dette regelverket gir påtalemyndigheten og politiet anledning til å benytte tvangsmidler i etterforskingsarbeidet. Reglene medfører også begrensninger i adgangen til å anvende tvangsmidler, slik at rettssikkerheten for den som er mistenkt, blir ivaretatt. Den som blir etterforsket, har, uavhengig av status i saken, visse rettigheter. Eksempelvis har en som er pågrepet av politiet og som ikke vil bli løslatt innen 24 timer, etter straffeprosessloven rett til å få oppnevnt forsvarer på det offentliges bekostning (Olsen, A.B., 2007).

Tvangsmidler er for eksempel arrestasjon, beslag og kommunikasjonskontroll. Her er politiet samfunnets maktorgan, som ikke er avhengig av frivillighet fra mistenkte personer. Andre myndigheter har også spesielle fullmakter (Johannessen, 2017; Moen, 2017). For eksempel kan Skatteetaten oppsøke et sted med pålegg om samarbeid. Det skjedde da to jurister fra Skattekrim presis klokken ti plutselig sto i resepsjonen til Bull & Co. Med seg hadde etterforskerne et «pålegg om medvirkning» (Gjernes og Skaalmo, 2011).

En sivil, utenrettslig gransking utført av revisor, advokat eller konsulent er ikke regulert slik politiets arbeid er. Sivile granskere har ikke tilgang til benyttelse av de samme tvangsmidler og metoder som politiet har (Olsen, A.B., 2007). Enkelte aspekter ved gransking og følgene av gransking er likevel av en slik art at visse prinsipper fra etterforskning bør følges, som for eksempel at en person er uskyldig inntil det motsatte er bevist, og at en gransking skal jobbe minst like mye for å bevise uskyld som for å bevise skyld. Gransker Erling Grimstad, som tidligere har arbeidet i Økokrim, tok til orde for å lovregulere granskingsbransjen (Endresen, 2013).

I sin årstale i 2009 som leder av Advokatforeningen tok Berit Reiss-Andersen for seg private granskinger og argumenterte for at slike granskinger er betenkelige fordi de innebærer en privatisering av politiets etterforskning av mulige straffbare handlinger. Hun advarte mot privat politi. Trygstad (2009) derimot argumenterer for at private granskinger har en rekke andre formål enn å vurdere mulige straffbare forhold. Granskinger iverksettes som oftest for å utrede et saksforhold som kan være omstridt og følelsesladd. En riktig gjennomført gransking kan gi virksomheten økt innsikt i et saksforhold som ofte er uoversiktlig og kontroversielt i en eller annen form. I tillegg vil en gransking kunne identifisere forbedringstiltak i virksomheten, som justeringer av intern praksis, rutiner og organisasjonsstruktur. Gransking virker mindre truende og mindre farlig for selskapet å iverksette og vil kunne bli sett på som positivt av omgivelsene og interessenter. Å være under etterforskning av politiet har derimot en uheldig symboleffekt for selskapet, noe som kan ramme selskapets omdømme.

Utredning ved gransking er ikke en erstatning for politiets virksomhet, men et supplement, hevder Trygstad (2009). Private granskere kan gi nyttig bistand på områder som ikke inngår som en del av politiets etterforskning. I tillegg vil granskere kunne gi fornærmede nyttig bistand i møtet med ressurssterke motparter, en oppgave som kun i helt begrenset grad ivaretas av politiet.

Trygstad (2009) stiller spørsmål om gransking er privat etterforskning, og om gransking dermed er privatisering av en offentlig arbeidsoppgave. Han svarer benektende på dette spørsmålet, blant annet fordi gransking ofte har et bredere mandat enn politiets etterforskning, som går langt utover det å vurdere mulige regelbrudd og kriminalitet. I tillegg kommer det forhold at

granskere ikke foretar noen fullstendig analyse og vurdering av om straffbare forhold er begått. Granskeres innhenting av informasjon er basert på samtykke fra dem som sitter på informasjonen, og de kan verken tvinge noen til å forklare seg eller innhente dokumenter mot noens vilje. Granskeren må derfor opptre innenfor rammene av det alminnelige kravet om forsvarlighet. Til forskjell fra politietterforskeren må granskeren være varsom med å utvise skjønn og konkludere i saken. Dette gjelder særlig i tilknytning til spørsmål vedrørende ansvar og skyld (Jørgenrud, 2017). Granskeren har som hovedoppgave å kartlegge faktum og saksforhold gjennom beskrivelser og vurderinger.

Politiets etterforskning er blant annet beskrevet i straffelovens § 226, som sier noe om formålet med etterforskning. Formålet med etterforskning er å skaffe til veie de nødvendige opplysninger for å avgjøre spørsmålet om tiltale, å tjene som forberedelse for rettens behandling av spørsmålet om straffeskyld og eventuelt spørsmålet om fastsettelse av reaksjon og å avverge eller stanse straffbare handlinger. Er en bestemt person mistenkt, skal etterforskningen søke å klarlegge både det som taler for skyld og det som taler for uskyld. Etterforskningen skal gjennomføres så raskt som mulig, og slik at ingen unødig utsettes for mistanke eller ulempe. Den innsamlingen av faktiske opplysninger som etterforskningen består i, skal skje med rettslige rammer som bakgrunn. Etterforskning er å avklare om det er begått eller begås et straffbart forhold (Ervik mfl., 2013).

Hvor mange skyldige kan gå fri før det er greit at en uskyldig blir dømt? 50, svarer mine studenter. 10, svarer mine venner. Umulig å si, svarer forsvarsadvokater. Spørsmålet var aktuelt etter Transocean-saken og Stabæk-saken, der både faktum og jus var klinkende uklare. I begge sakene ble det frifinnelse (Bjørndal, 2017a; Dugstad og Solem, 2017).

FAGOMRÅDET GRANSKING

Avdekking og oppklaring av økonomisk kriminalitet i næringsliv og offentlig forvaltning dreier seg mye om å benytte polititankegang i arbeidet. Polititankegang er basert på politivitenskap. Politivitenskap («police science») har ennå ikke funnet sin form, verken nasjonalt eller internasjonalt, men som fagdisiplin har politivitenskap etablert seg gjennom en rekke teoretiske og empiriske studier de siste årene. Det er en profesjonsvitenskap under oppbygging (Jaschke mfl., 2007), hvor særlig tyske politiforskere med «Polizeiwissenschaft» er i førerretet (Kersten og Burchard, 2013). Politivitenskap befinner seg i skjæringspunktet mellom politiets utvikling som profesjon og samfunnsvitenskapelige basisdisipliner som jus, kriminologi, sosiologi, psykologi, statsvitenskap, økonomi